

Европейски съд по правата на човека

Ака срещу Турция

(Ака v. Turkey)

по жалба № 19639/1992 г.

Решение от 23 септември 1998 г.

(резюме)*

чл. 1 Протокол № 1: защита на собствеността

По-големи от нормалното закъснения при изплащането на обезщетение за отчуждена собственост водят до нарастване на финансовите загуби на отчуждения собственик, като го поставят в положение на несигурност, особено като се вземе предвид обезценяването на националната валута на някои държави. Същото се отнася и за закъснения в административното или съдебно производство, в които се разглежда въпросът за обезщетението, особено когато лицата, чиято собственост е отчуждена, са длъжни да прибегнат до тези производства, за да получат обезщетението, на което имат право.

Разликата между действителната стойност на обезщетението към датата на отчуждаването и към датата на извършеното плащане, дължаща се на допуснати от компетентните власти пропуски, причинява отделна вреда, която, прибавена към загубата на собствеността, нарушава изисквания справедлив баланс между защитата на правото на собственост и общия интерес.

Фактите по делото

Жалбоподателят е турски гражданин, който през относимия период живеел в село Гьокдоган, район Дюраган. В началото на септември 1987 г. Националният комитет по водите (НКВ) отчуждил два парцела негова собственост в село Гьокдоган за изграждането на язовир. След построяването на водната електроцентрала в долината Кизилирмак, земята, която преди това била използвана за земеделие, била наводнена. Изпълнението на проекта засегнало повече от 3000 семейства.

Правото на собственост било придобито от държавата на 4 септември 1987 г. и НКВ заплатил на жалбоподателя сумата 4 370 962 турски лири като обезщетение за отчуждената земя (респективно 1 380 000 турски лири за първия парцел и 3 990 962 турски лири за втория). На 2 октомври 1987 г. г-н Ака предявил иск пред първоинстанционния съд на Дюраган за увеличаване на обезщетението. В течение на производството били изготвени две експертизи, чиято задача била да установят дали сумите, определени от властите, са точни. Поради използваните различни методи за изчисляване двете експертизи дали две различни оценки на имотите, които били по-високи от сумата, изплатена от НКВ. След като жалбоподателят декларирал писмено, че приема по-ниската от двете

* Материалът е подготвен и предоставен от Фондация *Български адвокати за правата на човека*, като част от диск „Сборник материали по правата на човека”, издаден от НИП през 2007 г.

оценки, съдът му присъдил съобразено с нея допълнително обезщетение. Така с решения съответно на 22 юни 1989 г. и на 10 май 1990 г. той разпоредил на г-н Ака да бъдат изплатени като допълнително обезщетение за отчужденото имущество 3 089 130 турски лири за единия парцел и 3 895 692 за другия. Върху присъдените суми се дължала лихва за забава в нормативно установения размер 30 % годишно, считано от 4 септември 1987 г. Касационният съд потвърдил тези решения респективно на 17 септември 1990 г. и 6 септември 1991 г. Допълнителното обезщетение за първия парцел било изплатено на жалбоподателя на 30 януари 1992 г., а за втория - на 7 януари 1993 г.

Резюме на решението на Европейския съд

30. Жалбоподателят се оплаква, че лихвата за забава върху допълнителното обезщетение за извършеното отчуждаване е била прекалено ниска и националните власти са закъснели с плащането на дължимите суми. Той твърди, че е жертва на нарушение на чл. 1 от Протокол № 1. Комисията подкрепя това твърдение. Правителството оспорва.

А. Предварителни възражения на правителството

31-33. Правителството поддържа, че жалбоподателят не е изчерпал наличните вътрешноправни средства за защита, тъй като не е предявил иск по чл. 105 от Закона за задълженията (33), който предвиждал, че когато размерът на претърпените от кредитора вреди превишава размера на лихвата за забава, длъжникът следва да ги поправи, ако не е доказал вина на кредитора.

Според жалбоподателя практиката на съдилищата показвала, че е безполезно да претендира обезщетение за вреди, претърпени в резултат на обезценяването на националната валута, при положение, че вземането му е срещу държавата. Комисията застъпва същото становище.

"34. Съдът припомня, че за да са изпълнени условията за допустимост на жалбата, установени в чл. 26 (сега [чл. 35](#) - *бел. ред.*) от Конвенцията, жалбоподателят следва да е изчерпал онези вътрешноправни средства за защита, които са достъпни и достатъчни, за да доведат до поправяне на твърдяното нарушение. Съществуването на въпросните средства трябва да бъде достатъчно сигурно не само на теория, но и на практика - в противен случай те няма да притежават необходимите достъпност и ефективност. В тежест на правителството, което твърди неизчерпване на вътрешните средства за защита, е да докаже това пред Съда (виж например решението по делото *Акдивар и други с/у Турция*¹ от 16 септември 1996 г., Reports of Judgments and Decisions 1996-IV, стр. 1210, § § 66 и 68)."

35. Съдът отбелязва, че съгласно турското законодателство водещите решения на Касационния съд, заседаващ в пълен състав, на практика са задължителни за по-долните съдилища при разрешаването на подобни случаи. В такова решение от 23 февруари 1994 г. Касационният съд е приел, че законният лихвен процент, фиксиран на 30 %, се прилага във всички случаи без изключение. В друго водещо решение от 19 юни 1996 г. той е постановил, че съдебно решение за увеличаване на определения в закона размер на лихвата за забава на основанието, че разликата между лихвения процент и процента на инфлацията

¹ Akdivar and Others v. Turkey

води до загуби по смисъла на чл. 105 от Закона за задълженията, би представлявало намеса в правомощията на законодателната власт.

36-37. От тези решения Съдът прави извода, че кредиторите на държавата не могат да разчитат на посочените от правителството средства за защита, за да получат обезщетение за загубите, претърпени в резултат на по-високия от мораторната лихва инфлационен процент (виж *mutatis mutandis* решението по делото *Yağcı и Саргин с/у Турция*² от 8 юни 1995 г., А. 319-А, стр. 17, § 42). При това правителството не е представило съдебна практика, която да е относима към случая и да обори това заключение.

Следователно правителството не е доказало, че чл. 105 от ЗЗ е адекватно и ефективно средство за защита. По тази причина Съдът отхвърля предварителните възражения.³

Б. По същество на жалбата

1. Становищата на участниците в производството

38. Жалбоподателят поддържа, че правителството погрешно прави паралел между настоящия случай и този по делото *Аккус с/у Турция*⁴ (решение от 9 юли 1997 г., Reports 1997-IV). Подчертава, че неговата жалба не се отнася просто до закъснението на властите при изплащането на допълнителното обезщетение, присъдено му от първоинстанционния съд на Дюраган, а наред с това - и главно - до загубите, които е понесъл в периода между започването на съдебното производство и плащането на дължимата сума, в резултат на разликата между процента на инфлация и фиксирания размер на мораторната лихва.

39. Като се позовава на практиката на Съда, правителството застъпва становището, че чл. 1 от Протокол № 1 не изисква пълно обезщетяване във всички случаи на експроприация на имущество. Противното щяло да попречи на държавата да реализира широкомащабни проекти в обществен интерес. Правителството приема, че трябва да се спазва справедлив баланс между изискванията на общия интерес и защитата на правата на гражданите, но счита, че държавата разполага с широка свобода на преценка в тази сфера и в частност при определяне размера на мораторната лихва.

40. Комисията отбелязва значителния период, които е изтекъл между отчуждаването на земята и изплащането на допълнителното обезщетение. Според нея законоустановеният размер на лихвата за забава не е бил съобразен с високите нива на инфлацията през този период. Комисията подчертава още, че ако при определяне на обезщетението националните власти бяха взели предвид съществуващата инфлация, г-н Ака би следвало да получи 28 051 771 турски лири за първия парцел и 59 077 779 турски лири за втория.

2. Преценката на Съда

41-42. Съдът отбелязва, че НКВ е платил допълнителното обезщетение повече от 16 месеца след решението на Касационния съд и 4 години и 3 месеца след отчуждението на първия парцел, съответно 5 години и 3 месеца след отчуждението на втория. Разглеждайки случая като цяло Съдът констатира, че

² Yağcı and Sargin v. Turkey

³ Решението е единодушно.

⁴ Akkuş v. Turkey

няма съществена разлика между фактите и правната рамка на настоящия случай и тези по цитираното по-горе дело *Аккус с/у Турция* (виж там стр. 1303 и сл.), освен по отношение на предмета на спора, който в двата случая се различава значително по обхват.

Жалбата на г-н Ака касае недостатъчния размер на лихвата за забава, която е била предназначена да компенсира загубите, причинени от високата инфлация през съответните периоди от четири години и два месеца за първия парцел и пет години и два месеца за втория, започнали с производството пред първоинстанционния съд на Дюраган и завършили с изплащането на присъдените суми, докато по делото *Аккус* единственият проблем е било закъснението на властите при изплащането на допълнителното обезщетение (виж там стр. 1309, § 28).

43. Според Съда, очертана по този начин, ситуацията, от която се оплаква жалбоподателят, несъмнено попада в обхвата на второто изречение от първата алинея на чл. 1 от Протокол № 1, който урежда лишаването от собственост.

"44. Според трайната практика на Съда, всяка намеса, включително и такава, която е последица от отчуждаване на собственост, предназначено да осигури изпълнението на широкомащабни благоустройствени проекти, трябва (...) да спазва справедлив баланс между изискванията на общия интерес и изискванията за защита на основните права на гражданите (виж напр. решението по делото *Национално и местно строително дружество, Постоянно строително дружество на Лийдс и Строително дружество на Йоркшир с/у Обединеното кралство* от 23 октомври 1997 г., Reports 1997-VII, стр. 2353, § 80).

45. За да прецени дали този справедлив баланс между различните засегнати интереси е бил спазен, Съдът трябва да обсъди условията и предпоставките за изплащане на обезщетение съгласно вътрешното право и начина, по който те са били приложени в настоящия случай (виж *mutatis mutandis* решенията по делата [Литгоу и други с/у Обединеното кралство](#)⁵ от 8 юли 1986 г., А. 102, стр. 50, § 120 и *Аккус с/у Турция*, цитирано по-горе, стр. 1309, § § 27 и 29)."

46-47. На първо място Съдът посочва, че размерът на присъденото от първоинстанционния съд на Дюраган обезщетение за отчуждените поземлени имоти не е предмет на спор в настоящия случай и по тази причина не е необходимо той да обсъжда този аспект на случая. На второ място той отбелязва становището на правителството, че фиксирането на размера на мораторната лихва попада в обхвата на широката свобода на преценка, с която договарящите държави разполагат при определянето на условията и предпоставките за изплащане на обезщетение при лишаване на собственост.

"Съдът ясно осъзнава, че националните власти разполагат с широка свобода на преценка и за тях може да е важно да ограничат размера на лихвата, която се начислява върху вземанията срещу държавата. Въпреки това, той не може да не провери дали е бил спазен справедливият баланс между изискванията на общия интерес и изискванията за защита на основните права на гражданите. За тази цел Съдът трябва да се увери, че съществува разумно отношение на пропорционалност между използваните средства и преследваната цел и че лицето, което е било лишено от собственост, не е понесло прекомерна тежест (виж *mutatis mutandis* цитираното по-горе решение [Литгоу и други с/у Обединеното кралство](#), стр. 50, § 120)."

⁵ *Lithgow and Others v. the United Kingdom*

48. Съдът посочва, че през разглеждания период инфлацията в Турция е достигнала 70 % годишно, докато съгласно Закон № 3095 лихвата за забава, която е следвало да бъде изплатена на г-н Ака, е била 30 % годишно. "трябва да се отбележи, че тази изключителна ситуация облагодетелства държавата, която може да не прояви при изпълнението на задълженията си точността, основателно очаквана от нейните кредитори, и контрастира с положението на длъжниците на държавата, от които на практика се е изисквало да заплащат мораторна лихва в размер по-близък до процента на инфлацията (виж цитираните по-горе решения *Аккус с/у Турция*, стр. 1310, § 29 и *Литгоу и други с/у Обединеното кралство*, стр. 58-59, § § 144-147).

"49. Както Съдът вече е изтъкнал в решението по делото *Аккус*, по-големи от нормалното закъснения при изплащането на обезщетение за отчуждаване на собственост водят до нарастване на финансовите загуби на лицето, чиято земя е отнета, като го поставят в положение на несигурност, особено като се вземе предвид обезценяването на националната валута на някои държави (виж *Аккус с/у Турция*, стр. 1310, § 29). Същото се отнася и за по-големи от нормалното закъснения в административното или съдебното производство, в които се разглежда въпросът за обезщетението, особено когато лицата, чиято земя е отчуждена, са длъжни да прибегнат до тези производства, за да получат обезщетението, на което имат право."

50-51. Съдът счита, че разликата между действителната стойност на дължимите на г-н Ака суми към датата на отчуждаването и към датата на извършеното плащане, дължаща се изключително на допуснати от компетентните власти пропуски, му е причинила отделна вреда, която, прибавена към загубата на земята, е нарушила справедливия баланс, който трябва да се спазва между защитата на правото на собственост и изискванията на общия интерес (виж *mutatis mutandis Аккус с/у Турция*, стр. 1310, § § 30-31). Следователно, извършено е нарушение на чл. 1 от Протокол № 1.⁶

Жалбоподателят се присъединява към становището на Комисията по въпроса какво би представлявало справедливо обезщетение в настоящия случай и иска от Съда да му присъди равностойността в щатски долари на предложената от Комисията сума (виж § 40 по-горе), а именно 9557 щатски долара за претърпените от него имуществени вреди. Правителството поддържа, че размерът на евентуално обезщетение за имуществени вреди следва да бъде изчислен по метода, използван в делото *Аккус*, за период, който започва след изтичането на един разумен срок, а именно три месеца след постановяването на решенията на Касационния съд от 30 януари 1992 г. и 7 януари 1993 г. Според него общата стойност на претърпените от г-н Ака имуществени вреди е равна на 4 350 347 турски лири.

Според Комисията, за да се изчислят имуществените вреди, понесени от жалбоподателя, следва да се вземе предвид разликата между размера на мораторната лихва и средния процент на инфлацията, който за периода октомври 1988 г. - декември 1992 г. е бил 67 % на година.

Съдът припомня постановеното относно обхвата на спора и релевантния за делото период (виж § 42 по-горе) и като взема предвид заключенията, направени в § § 48-50 по-горе, се съгласява с анализа, направен от Комисията. Подобно на нея той приема, че размерът на вредата, претърпяна от г-н Ака, е равен на разликата

⁶ Решението е единодушно.

между сумите, които са били изплатени съответно на 30 януари 1992 г. и 7 януари 1993 г., и сумите, които жалбоподателят би получил ако при определянето на дължимото допълнително обезщетение беше отчетено обезценяването на турската лира в периода след 4 септември 1987 г., когато парцелите са били отчуждени (виж § 40 по-горе и *mutatis mutandis* цитираното решение *Аккус с/у Турция*, стр. 1311, § 35), т. е. най-късно след 2 октомври 1987 г., на която дата е започнало производството пред първоинстанционния съд на Дюраган. Извършвайки собствените си изчисления в светлината на предоставените му данни, Съдът счита, че жалбоподателят е претърпял имуществени вреди на обща стойност 69 915 582 турски лири, които, превърнати в щатски долари по обменния курс, определен от Централната турска банка за дните, когато е било изплатено допълнителното обезщетение, се равняват на поисканото от жалбоподателя справедливо обезщетение от 9 557 щатски долари. Като има предвид изключителните обстоятелства по случая, разгледани в § 48 по-горе, Съдът присъжда на г-н Ака тази сума за понесените от него имуществени вреди.

Съдът определя по справедливост обезщетение в размер на 1000 щатски долара за понесени от семейството на жалбоподателя неимуществени вреди в резултат на ситуацията, съставляваща нарушение на Конвенцията. Съдът отхвърля искането на жалбоподателя за разноски, тъй като не са представени никакви доказателства.